

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 340.1; 340.12; 340.13; 340.15; 60.552

І. В. МУЗИКА

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

Зроблено спробу окреслити деякі актуальні проблеми новітньої історико-правової науки, які залишаються актуальними протягом останніх двадцяти років. Дослідження проблем праворозуміння, предмету та методології історико-правової науки, становлення вітчизняної соціології та філософії права було зумовлено, насамперед необхідністю осмислення перспектив розвитку історико-правової науки з позицій таких напрямів постнекласичної філософії як соціокультурна парадигма, тоталогія, синергетика та ін.

Ключові слова: історія права, історіософія права, методологія історико-правової науки, предмет історико-правової науки, система джерел права, праворозуміння, предмет історико-правової науки, природне і позитивне право.

Музыка И. В. Некоторые актуальные теоретические и методологические проблемы современной историко-правовой науки.

Предпринята попытка очертить некоторые актуальные проблемы новейшей историко-правовой науки, которые остаются актуальными в течение последних двадцати лет. Исследование проблем правопонимания, предмета и методологии историко-правовой науки, становление отечественной социологии и философии права было обусловлено, прежде всего необходимостью осмысления перспектив развития историко-правовой науки с позиции таких направлений постнеклассической философии как социокультурная парадигма, тоталогия, синергетика и др.

Ключевые слова: история права, историософия права, методология историко-правовой науки, предмет историко-правовой науки, система источников права, правопонимания, предмет историко-правовой науки, естественное и позитивное право.

Muzyka I. V. Some actual theoretical and methodological problems of modern historical-legal science.

An attempt is made to outline some of the actual problems of the modern historical-legal science, which was studied during the last twenty years. The study of problems of legal thinking, the subject and methodology of historical and legal science, the formation of national sociology and the philosophy of law was conditioned, first of all, by the need to understand the prospects of the development of historical and legal science from the position of such areas of post-classical philosophy as socio-cultural paradigm, totalology, synergetics, and others.

Key words: history of law, historiosophy of law, methodology of historical-legal science, subject of historical-legal science, system of sources of law, lawunderstanding, subject of historical-legal science, natural and positive law.

Історія права як соціокультурного феномена є частиною процесу соціокультурного розвитку людства. Тому осмислення парадигми трансформацій права, прогресу і регресу правового розвитку окремих суспільств, залежно від особливостей і умов життя певного історичного циклу соціуму, набуває дедалі більшого значення з огляду на швидкоплинність змін реальних правових цінностей сучасних суспільств в умовах взаємодії різних правових систем.

Теорія цивілізаційного процесу, сформована сучасною історичною наукою, ґрунтується на трьох принципах: стадійності, полілінійності та цивілізаційної унікальності розвитку людства. Основні засади цієї теорії, на наш погляд, є цілком справедливими і для історичного процесу розвитку права. Оскільки розрізняють також реальне і ідеальне буття, то історія права, як суспільний процес має два важливих зрізи, пов'язані з онтологічною та епістемологічною сторонами буття права, а саме: 1) трансформація реально існуючого права, що проявляється у певному типі порядку, певних формах та конкретних джерелах права; 2) накопичення та трансформація теоретичних знань та уявлень про право, сформульованих у вигляді категорій, понять, термінів, теорій, концепцій, ідей тощо. Об'єктивне відтворення історичної картини розвитку права має враховувати обидва ці зрізи, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість, в основі яких лежить історичний досвід людства. Історія права має об'єктивний бік – буття права, зумовлене об'єктивними, зокрема природними, умовами розвитку людського суспільства, а також суб'єктивний бік – діяльність (матеріальна і духовна) людини, через яку виявляються відносини людини з правовою реальністю, буттям права¹.

Тому доволі своєчасним і обґрунтованим є запровадження поняття історико-правової реальності для означення об'єкта історико-правового пізнання. На нашу думку історико-правова реальність – це буття права як соціального явища та його сутнісні властивості у конкретному просторі-часі, виражені у конкретних формах і способах його існування, які віддзеркалюють можливість та необхідність у світогляді певного покоління чи групи людей. Це поняття ми будемо використовувати у подальшому для означення узагальненого предмета історії українського права².

Відповідно, можна вирішити іншу важливу проблему сучасних історико-правових досліджень – структурування предмету і об'єкту юридичної науки через окреслення предметного поля історико-правової науки та визначення перспектив її розвитку, зумовлених переосмисленням історії під впливом сучасних реалій. Як уявляється, основними структурними елементами предметного поля історії українського права можна визначити: 1) історію становлення і розвитку окремих принципів, галузей та інститутів матеріального та процесуального права; 2) історію формування та трансформації національної правової системи як конкретної картини буття українського права; 3) історію взаємовпливу (соціальних зв'язків) права як соціального явища і інших соціальних явищ як чинників трансформації суспільства; 4) юридичне джерелознавство; 5) юридичну біографістику³.

Об'єктивні і суб'єктивні сторони трансформації права, можна описати за допомогою теорії самоорганізації складних дисипативних систем. Відповідно до якої трансформація права здійснюється одночасно у трьох напрямках: 1) адаптація до нестабільності існування соціальних систем та випадкових

факторів за допомогою створення багатоманітності нових форм, які якісно відрізняються від старих; 2) прогресивний розвиток старих форм, які ускладнюються, виникаючи з примітивніших форм; 3) регресивні зміни (примітивізація, руйнування) розвинених форм⁴.

Саме тому, найактуальнішою проблемою в дослідженнях сучасних українських істориків права та їхніх зарубіжних колег виявилася розробка, в рамках сучасної соціокультурної парадигми, нової методології історико-правових досліджень, насамперед з використанням надбань тоталогії, синергетики та інших напрямів постнекласичної філософії. Тому, на нашу думку, для об'єктивнішого висвітлення особливостей історії права як суспільного процесу, слід звернутися до синергетики як способу пізнання феномену самоорганізації, що дає змогу розглядати право не лише як основну складову управлінських і організаційних структур суспільства, а і як систему, що саморганізується, як певний антиентропійний механізм. А ретроспективне дослідження права з синергетичних позицій з необхідністю вимагає уваги не тільки до всього масиву наративних джерел, а й до таких «правососій» як правовий випадок, правова ситуація, правова позиція окремої людини, правова свідомість, правова культура тощо⁵.

В новітніх історико-правових дослідженнях набувають актуального значення сучасні філософські дискурси в процесі аналізу становлення і трансформації права та її відображення в працях філософів, теоретиків, істориків й соціологів права та у світоглядному просторі суспільства Нового і Новітнього часу.

Історія права як суспільний процес уявляється як подвійна поліваріантність правової реальності. Перший зріз якої складають так звані формальне і неформальне право, як історичні типи права та різновиди правових порядків, а інший зріз – різновиди правових систем у межах одного типу права. Окрім того, історія права, як цивілізаційно-унікальне явище, зокрема, є певним виразом культурного архетипу, який зумовлює цивілізаційну унікальність права. З точки зору теорії самоорганізації, історія права як соціальний процес є повним циклом еволюції права як складної дисипативної системи, тобто процесу спонтанного виникнення (зародження), відносно стійкого існування (збереження) і розпаду (переконструювання) права⁶.

Важливе значення також має проблема прогресу та регресу у правовому розвитку. Зокрема, наприклад, в межах одного типу права спостерігається співіснування кількох різновидів правових систем, структурний та сутнісний зміст яких трансформується (прогресує, залишається відносно стабільним чи регресує) залежно від особливостей і умов життя певного історичного циклу соціуму. При чому, напрямки трансформації правової реальності визначаються як суб'єктивними (роль та харизма окремих особистостей, традиції і звичаї, архетип культури тощо), так і об'єктивними (клімат, географічне розташування, економічні ресурси тощо) факторами, а також закономірностями, особливостями та випадковостями процесу еволюції певної правової реальності⁷.

Одним з провідних напрямів новітньої юриспруденції є вивчення проблеми протиставлення природного і позитивного права, яка в історії правової думки переважно розглядається як боротьба протилежностей і є однією з найважливіших проблем юридичної аналітики протягом останніх кількох століть. Разом з тим, доволі важливою є проблема співвідношення природного і позитивного

права в концепціях праворозуміння прихильників теорії природного права. Актуальною залишається ця проблема і в історії української правової думки. Це спонукало автора звернутися до вивчення наукової спадщини попередників та сучасних українських дослідників цієї проблеми. Серед теоретичних розробок вітчизняних правознавців безумовний інтерес становить концепції природного права П. Д. Лодія, П. Д. Юркевича, Ф. В. Тарановського, О. М. Костенка, С. П. Рабіновича. В рамках досліджуваної проблеми можна зробити деякі висновки: а) природне і позитивне право розглядаються як відносно незалежні або взаєдоповнюючі, інтегровані аспекти правової реальності, або ж визнається верховенство природного права стосовно позитивного права; б) природне право визнається в якості морального критерію та критерію справедливості стосовно позитивного права (законодавства); в) джерелом природного права визнаються закони природи, закони самоорганізації людських спільнот, божественний розум, розум людини, властивості людського духу, природний порядок речей, природа людини; джерелом позитивного права визнається воля законодавця, державна воля, воля суб'єктів права, суддів або судових органів⁸.

Актуальним є вивчення трансформації сучасного праворозуміння в ракурсі поширення і впливу ліберальної ідеології. Зокрема, важливо зазначити, що саме ідеологічний аспект праворозуміння зумовлює трансформацію усіх інших аспектів цієї складної комплексної категорії, яка визначає особливості існуючого суспільного порядку, зокрема, правопорядку, а також шляхи розвитку суспільства загалом. Теоретичні засади лібералізму, такі як: абсолютна цінність людської особистості; свобода і юридична (формальна) рівність всіх людей; демократія; визнання раціонального та морального начал природи людини; визнання державою і суспільством та гарантування невідчужуваних прав і свобод людини та автономії індивідуальної волі та ін. значною мірою вплинули на формування предмету науки соціології права та на розвиток соціологічного праворозуміння. Розглядаються правові погляди Є. В. Спекторського, Б. О. Кістяківського, С. С. Дністрянського, Ю. С. Гамбарова, А. А. Піонтковського, Д. А. Дріля, О. О. Малиновського, Л. Й. Петражицького, С. В. Пахмана, М. Ю. Шаповала, М. А. Гредескула, В. В. Старосольського, Ф. В. Тарановського, М. П. Чубинського та ін⁹.

Втілення ідей лібералізму в сучасній юриспруденції також зумовило постановку та необхідність розв'язання ключових проблем сучасності: 1) співвідношення номосу і свободи, як двох необхідних, взаємопов'язаних і взаємостабілізуєчих елементів суспільного прогресу; 2) запобігання дисномії й проявам обмеження свободи людини через втілення оптимальних моделей взаємодії свободи та номосу, як двох основних чинників, що зумовлюють існування конструктивного правопорядку та забезпечують прогресивний і гармонійний розвиток суспільства¹⁰.

Для визначення змісту поняття «джерело права» та класифікації джерел права поза рамками нормативного підходу до праворозуміння важливе значення набуває осмислення цього поняття в працях вітчизняних соціологів права кінця XIX – початку XX ст. Розглядаючи право як соціальне явище, соціологи права не обмежували перелік джерел права тільки нормативними актами, прийнятими державою. Поняття «джерело права» охоплює передусім соціальні джерела права: соціальні відносини, суспільну свідомість і етику¹¹.

З позиції авторського бачення актуальним питанням є визнання нормотворчості керівних партійних органів СРСР та УРСР одним з рівнів нормотворчості та різновидом правотворчості. Зокрема, на нашу думку, комплексне дослідження видів нормотворчості керівних партійних органів, висвітлення ролі і місця нормативних актів ЦК КПРС та ЦК КПУ в системі джерел права УРСР сприятиме подоланню позитивістського (нормативного) підходу до розуміння категорії «джерело права». Значний науковий інтерес становлять основні аспекти проблеми визначення ролі та місця в системі джерел права Української РСР повоєнного періоду спільних актів уряду та громадських організацій. Зокрема, в системі джерел права Української РСР повоєнного періоду нормативні акти ЦК КПРС та ЦК Компартії України становили окрему специфічну групу джерел права, оскільки містили нормативні приписи громадських організацій – ЦК КПРС та ЦК Компартії України, що мали найвищу імперативність. Ці акти відігравали провідну роль й виступали в якості основного системоутворюючого чинника для інших елементів системи джерел права УРСР повоєнного періоду, оскільки зміст їхніх нормативних приписів фактично визначав структурну будову системи джерел права того часу в СРСР й УРСР та зміст усіх її складових¹².

Іншою актуальною проблемою є осмислення генезису правового світогляду у процесі трансформації моральності з точки зору взаємодії й конфронтації між різними культурами і системами цінностей. Зокрема, моральні устої, які є частиною правової реальності, розглядаються як раціональний елемент правової сфери внутрішнього світу людини у вигляді системи стійких фундаментальних знань, принципів, переконань, ціннісних орієнтирів, життєвих позицій, програм і моделей поведінки. Комплекс потужних революційних змін економічної, політичної, культурної сфер життя XVII – XX ст. супроводжувався зміною світоглядних орієнтацій людини, які відображають формування нової парадигми буття та реалізацію нею індивідуально-особистісної стратегії життя. Етичні проблеми соціуму на тлі комплексних соціальних зрушень проявилися в парадигмальних змінах правового світогляду та оформилися у вигляді основних напрямів юриспруденції: теорії природного права, позитивізму, соціології права. Апогеєм розвитку сучасного правового світогляду є визначення моральності як об'єкта правової охорони та визнання найвищими цінностями, закріпленими у праві, абсолютну цінність людського життя, людську істоту, честь, достоїнство, права і свободи особистості та гарантії їх реалізації. Перспектива розвитку правового світогляду у XX ст. напряму пов'язана з розвитком моральності під впливом світогляду універсального натуралізму і космізму¹³.

На сьогодні перспективним напрямом вбачається вивчення проблем історіософії права, яка, на нашу думку, охоплює важливі питання, що є частиною предмету як історії права, так і філософії права. Деякі аспекти цієї проблеми висвітлені в працях А. Ф. Крижановського, А. В. Бачиніна та деяких ін. учених¹⁴. Історіософський зріз генезису європейського права, з урахуванням його культурно-історичних коренів, релігійних, етичних (моральних) і філософських засад, міфології, національних ідеалів та народного менталітету, дозволить об'єктивніше відобразити особливості української правової системи та змісту національного українського права. Зокрема, дослідженню деяких аспектів цієї

проблематики присвячена наукова тема: «Українське правознавство в антропологічному вимірі та у європейському правовому просторі: історико-юридичне дослідження», яка буде виконуватися відділом історико-правових досліджень Інституту в рамках відомчої тематики Відділення історії, філософії та права НАН України у 2019–2020 рр.

Сподіваюся, що висловлені ідеї, пропозиції, окреслена проблематика та нові напрями досліджень сприятимуть подоланню світоглядно-методологічних кліше, які тривалий час панували в історико-правовій науці, об'єктивнішому відтворенню правової реальності та допоможуть практичній орієнтації науки.

1. Див.: *Музика І. В.* Історія права як суспільний процес: класичні і сучасні підходи // *Часопис Київського університету права*, 2007. № 4. С. 9–18. 2. Див.: *Музика І. В.* Сучасні філософські підходи до визначення об'єкта і предмета юридичної науки // *Часопис Київського університету права*. 2006. № 3. С. 3–13. 3. Див.: *Музика І. В.* Предмет історії права: сучасний науковий дискурс та проблеми змісту // *Правова держава: Щорічник наукових праць*. Випуск 20. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. С. 37–41. 4. Див.: *Музика І. В.* Синергетичний і тоталогічний підходи в історико-правових дослідженнях // *Правова держава*. Випуск 23. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. С. 19–30. (У співавторстві з Бондарук Т. І.) 5. Там само. 6. Див.: *Музика І. В.* Історія права як суспільний процес: класичні і сучасні підходи // *Часопис Київського університету права*, 2007. № 4. С. 9–18. 7. Там само. 8. Див.: *Музика І. В.* Проблеми співвідношення природного і позитивного права у вітчизняній правовій думці XIX – XXI ст. // *Альманах права. Правова аналітика: доктринальні підходи та галузеві виміри*. Випуск 9. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. С. 224–228. 9. Див.: *Музика І. В.* Ліберальна ідеологія як фактор трансформації сучасного праворозуміння // *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Том. IV–V. Київ–Чернівці: Рута, 2009. № 1–2. С. 68–72. 10. Див.: *Музика І. В.* Свобода і номос права: проблеми співвідношення у сучасній доктрині лібералізму // *Альманах права. Свобода, рівність та гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці*. Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 4. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 230–233. 11. Див.: *Музика І. В.* Поняття «джерела права» у працях представників вітчизняної соціологічної школи права кінця XIX – початку XX ст. // *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 38–41. 12. Див.: *Музика І. В.* Спільні правові акти державних органів і громадських організацій у системі джерел права УРСР повоєнного періоду // *Правова держава*. Випуск 27 К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. С. 63–72; *Музика І. В.* До проблем вивчення нормотворчості КІПС та КПУ в УРСР повоєнного періоду // *Нормотворення і систематизація в праві: до 1000-річчя Руської правди і 450-річчя Другого (Волинського) статуту Великого князівства Литовського* : Матеріали XXXV Міжнародної історико-правової конференції 22–25 вересня 2016 р., м. Дубно / ред. колегія: І. Б. Усенко (голова) та ін. Київ – Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2016. С. 344–349; *Музика І. В.* Нормативні акти ЦК КІПС і ЦК КПУ в системі джерел права Української РСР повоєнного періоду // *Правова держава*. Випуск 28. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. С. 71–79. 13. Див.: *Музика І. В.* Генезис правового світогляду в умовах трансформації моральності: історія та перспективи // *Альманах права. Правовий світогляд: людина і право*. Випуск 5. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 269–276. 14. *Крижановський А. Ф.* Правовий порядок у дискурсі історіософії права // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 2. С. 4–8. *Крижановський А. Ф.* Історіософія правового порядку: спроба загальноцивілізаційного дискурсу // *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 72–77; *Історіософія правових цивілізацій* //

Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права: Підручник. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 162–263.

References

1. Dyv.: *Muzyka I. V. Istoriya prava yak suspil'nyy protses: klasychni i suchasni pidkhody* // Chasopys Kyivsk'oho universytetu prava, 2007. № 4. S. 9–18. 2. Dyv.: *Muzyka I. V. Suchasni filosofsk'i pidkhody do vyznachennya ob'ekta i predmeta yurydychnoy nauky* // Chasopys Kyivsk'oho universytetu prava, 2006. № 3. S. 3–13. 3. Dyv.: *Muzyka I. V. Predmet istoriyi prava: suchasnyy naukovy diskurs ta problemy zmistu* // Pravova derzhava: Shcho-richnyk naukovykh prats'. Vypusk 20. K.: In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2009. S. 37–41. 4. Dyv.: *Muzyka I. V. Synerhetychnyy i totallohichnyy pidkhody v istoriko-pravovykh doslidzhennyakh* // Pravova derzhava. Vypusk 23. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2012. C. 19 – 30. (U spivavtorstvi z Bondaruk T. I.) 5. Tam samo. 6. Dyv.: *Muzyka I. V. Istoriya prava yak suspil'nyy protses: klasychni i suchasni pidkhody* // Chasopys Kyivsk'oho universytetu prava, 2007. № 4. S. 9–18. 7. Tam samo. 8. Dyv.: *Muzyka I. V. Problemy spivvidnoshennya pryrodnoho i pozytyvnoho prava u vitchyzniani pravoviy dumtsi KHIKH – KHKHI st.* // Al'manakh prava. Pravova analytika: doktrynal'ni pidkhody ta haluzevi vymiry. Vypusk 9. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2018. S. 224–228. 9. Dyv.: *Muzyka I. V. Liberal'na ideolohiya yak faktor transformatsiyi suchasnoho pravorozuminnya* // Problemy filosofiyi prava. 2006–2007. Tom. IV–V. Kyiv-Chernivtsi: Ruta, 2009. № 1–2. S. 68–72. 10. Dyv.: *Muzyka I. V. Svoboda i nomos prava: problemy spivvidnoshennya u suchasniy doktryni liberalizmu* // Al'manakh prava. Svoboda, rivnist' ta hidnist' osoby v pravoviy teorii ta yurydychniy praktys. Naukovo-praktychnyy yurydychnyy zhurnal. Vypusk 4. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2013. S. 230–233. 11. Dyv.: *Muzyka I. V. Ponyattya «dzherelo prava» u pratsyakh predstavnykiv vitchyznanyoi sotsiolohichnoyi shkoly prava kintsya KHIKH – pochatku KHKH st.* // Chasopys Kyivsk'oho universytetu prava, 2013. № 3. S. 38–41. 12. Dyv.: *Muzyka I. V. Spil'ni pravovi akty derzhavnykh orhaniv i hromads'kykh orhanizatsiy u systemi dzherel prava URSR povoyennoho periodu* // Pravova derzhava. Vypusk 27 K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2016. S. 63–72; *Muzyka I. V. Do problem vyvchennya normotvorchosti KPRS ta KPU v URSR povoyennoho periodu* // Normotvorennia i systematyzatsiya v pravi: do 1000-richchya Rus'koyi pravdy i 450-richchya Druhooho (Volyn'skoho) statutu Velykoho knyazivstva Lytov'skoho : Materialy KHKHKHV Mizhnarodnoyi istoriko-pravovoyi konferentsiyi 22–25 veresnya 2016 r., m. Dubno / red. kolehiya: I. B. Usenko (holova) ta in. Kyiv – Kherson: FOP Hrin' D. S., 2016. S. 344–349; *Muzyka I. V. Normatyvni akty TSK KPRS y TSK KPU v systemi dzherel prava Ukrayinskoyi RSR povoyennoho peryodu* // Pravova derzhava. Vypusk 28. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2017. S. 71–79. 13. Dyv.: *Muzyka I. V. Henezys pravovoho svitohlyadu v umovakh transformatsiyi moral'nosti: istoriya ta perspektyvy* // Al'manakh prava. Pravovyy svitohlyad: lyudyna i pravo. Vypusk 5. K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, 2014. S. 269–276. 14. *Kryzhanov's'kyi A. F. Pravovyy poriadok u dyskursi istoriosofiyi prava* // Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2011. № 2. S. 4–8. *Kryzhanov's'kyi A. F. Istoriyosofiya pravovoho poriadku: sproba zahal'notsyvilizatsiynoho dyskursu* // Visnyk Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrainy. 2013. № 2 (73). S. 72–77; *Istoriyosofiya pravovykh tsyvilizatsiy* // Bachynin V. A., Zhurav's'kyi V. S., Panov M. I. Filozofiya prava: Pidruchnyk. K.: Vydavnychyy Dim «In Yure», 2003. S. 162–263.

Muzyka I. V. Some actual theoretical and methodological problems of modern historical-legal science.

An attempt is made to outline some of the actual problems of the modern historical-legal science, which was studied during the last twenty years. The study of problems of legal think-

ing, the subject and methodology of historical and legal science, the formation of national sociology and the philosophy of law was conditioned, first of all, by the need to understand the prospects of the development of historical and legal science from the position of such areas of post-classical philosophy as socio-cultural paradigm, totalology, synergetics, and others.

The article summarizes the articles, essays, reports of the researcher 2002–2018, devoted to the problems of lawunderstanding, the subject and methodology of historical-legal science, the formation of national sociology and the philosophy of law. The processes of formation and transformation of law from the standpoint of modern philosophical discourses are analyzed. The modern process of structuring the object of law science is considered, the subject field of historical-law science is outlined and the prospects of its development are determined. The concept of «source of law» in the works of domestic sociologists of the law of the end of the XIX – beginning of the XX century was investigated. The role and place in the system of sources of law of the Ukrainian SSR of the post-war period of joint acts of the government and public organizations were explored. The author's vision of the content and essence of the rule of law principle is also proposed. An attempt was made to comprehend the genesis of the legal world outlook in the process of transforming morality and the formation of a liberal outlook.

The author emphasizes the relevance of the study of the problems of the historiosophy of law, which, in our opinion, covers important issues that are part of the subject both in the history of law and in the philosophy of law. The historiosophonic cut of the genesis of European law will more objectively reflect the peculiarities of the Ukrainian legal system and the content of national Ukrainian law.

Key words: history of law, historiosophy of law, methodology of historical-legal science, subject of historical-legal science, system of sources of law, lawunderstanding, subject of historical-legal science, natural and positive law.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-156-163

УДК 351.746.1(477)

В. Т. ОКИПНЮК

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Національної академії
Служби безпеки України

ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОР ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ТОТАЛІТАРНОГО ВЛАДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ У 1929–1953 РОКАХ

Характеризуються поняття державного терору та його інституційно-юридичного механізму в період тоталітарного режиму. Аналізуються ідеологічне обґрунтування, юридична та організаційна складові механізму державного терору. Визначаються особливості радянського державного терору в Україні.

Ключові слова: державний терор, механізм державного терору, тоталітарний режим, репресії.

В. Т. Окипнюк. Государственный террор как элемент системы тоталитарного властвования в Украине в 1929–1953 годах.

Характеризуются понятие государственного террора и его институционно-юри-